

MAJOROS ISTVÁN

MAGYARORSZÁG, A MAGYARSÁG 19. SZÁZADI KÉPE FRANCIAORSZÁGBAN

KIVONAT: A tanulmány először Szemere Bertalan útikönyvét mutatja be, amelyből megtudjuk, milyennek látta a külföld Magyarországot a 19. század harmincas éveiben. Szemere döbbenet tapasztalta, hogy a franciák milyen keveset tudnak hazájáról, s az a kevés is téves. A szerző ezt követően újságcikkeket, regényeket, verseket, történeti munkákat használ, hogy bemutassa a franciák Magyarország képét a 19. század különböző időszakában. A legtöbb információ az 1848-1849-es forradalommal és szabadságharcgal kapcsolatban jelent meg hazánkról, s a francia liberálisok álltak a magyar ügy mellé. Sokat írtak Kossuth Lajosról és Petőfi Sándorról. Negatív nézeteket is bemutat a tanulmány, főleg a *Le Corsaire* című lap véleményét. A szerző szerint a németek magyar gyűlölete tükröződik az újságban. A tanulmány ezután bemutatja a magyar-francia kapcsolatok aranykorát az 1879 és 1889 közötti tíz esztendőben. Francia küldöttség volt Magyarországon és két magyar delegáció járt Franciaországban. Könyvek, cikkek jelentek meg a magyarságról, amelyek a cigányromantika hatását mutatják. A szerző megmagyarázza, hogy a magyarbarát franciák miért pártolnak el tőlünk és miért szimpatizáltak a szlávokkal. Összegzésképpen a tanulmány megállapítja, hogy a 19. században sok információ jelent meg Magyarországról, ennek ellenére az átlag francia keveset tud rólunk. Ismeretlenségünk okait magunkban kell keresnünk.

KULCSSZAVAK: image-kutatás, Szemere Bertalan, Sobri a betyár, *Le Corsaire*, Kossuth Lajos, Petőfi Sándor, cigányromantika, aranykor, Mme Adam, Coppée, Tissot, Nikolaus Lenau, Liszt Ferenc, szlávok.

Bevezető

A 19. század első fele az utazások időszaka Magyarországon. Az idősebb nemzedék, mint Széchenyi István, Wesselényi Miklós és a fiatalabb, Eötvös József, Trefort Ágoston, Pulszky Ferenc, Szemere Bertalan és mások, egyaránt utaztak. Minden iránt érdeklődtek: az államrendszer, a társadalom, a törvények, a tudomány, az akadémiák, a börtönrendszer, a szokások stb. A meglátogatott országokat összevetették a hazai viszonyokkal, s kiderült, mennyire vagyunk elmaradva a Nyugattal szemben.

Az utazók írásai kitűnő források az image-kutatások számára. Segítségükkel megrajzolhatjuk a külföld képét, de arra is jók, hogy megismerjük a külföld Magyarország-képét. A 19. századi magyar utazókat ez is érdekelte. Szemere Bertalan útinaplója¹ mindkét irányú image-kutatáshoz jó forrás. Jelen tanulmány azonban nemcsak úti beszámolókat használ a Magyarország-kép megrajzolásához, hanem újságcikkeket, regényeket, verseket, történeti munkákat is.

Szemere Bertalan 1836–1837-ben járt Nyugat-Európában. Arra is kíváncsi volt, hogy a meglátogatott országban mit tudnak a magyarokról, Magyarországról. Könyvében ezért néhány sort vagy egy fejezetet ennek a kérdésnek szentelt. A poroszok szerint Magyarország „aranyban és ezüstben gazdag, mint Peru”. S úgy tudják, hogy „A rabszolgaság még nem töröltetett el. Sötétség nyugszik a földén. Urak és helóták lakják”.² Nagy-Britanniával kapcsolatban megjegyzi: „Rólunk, alkotmányunkról, nyelvünkéről, állapotunkról itt semmit nem tudnak. Csak a tokaji bor hírére ismerik, de magát azt sem.” S amikor Szemere megnevezte hazáját, „azt kérdék, hol az, s mi az? – fájdalom szorítá össze mellemet, s szenvedtem pokolbeli kínt” – írja szomorúan. Bél Mátyás érezhetett így, amikor 1704-ben a hallei egyetemre ment, ahol három évig tanult. Itt döbbsent rá, hogy milyen keveset tudnak Magyarországról, s az a kevés is téves és rossz.³

1 Szemere Bertalan könyve – Utazás külföldön – 1840-ben jelent meg először 2 400 példányban, a második kiadás pedig 1845-ben.

2 Szemere 1983, 92–93.

3 Zombori 1984, 121–122.

A francia Magyarország-kép

Szemerét főleg a franciák véleménye érdekelte. S míg az angolokét tizenegy sorban foglalta össze, addig a franciákét három oldalon keresztül ismerteti. Mi lehet ennek az oka? Talán az, hogy a 17. századtól a francia kultúra egyre fontosabb szerepet játszott Európában, mi pedig ennek a kultúrának a szerelmesei voltunk. Ballagi Aladár szerint a francia szellem 1715-ben, XIV. Lajos halálával hódítja meg véglegesen Európát.⁴ Ennek egyik jele volt, hogy francia nevelők tanítottak mindenütt a kontinensen. „Bessenyei Destouches, Voltaire, Racine, Rousseau utánczója, s testőr-társai az irodalmi grand-siècle magyar tolmácsai.”⁵ Erdély főurai a kard helyett „francia gyíklesőt” kötöttek a derekukra. A hajdútánc helyébe a „minevét” (menüetté) lépett. A francia nyelv pedig meghatározó lett egész Európában. Jól mutatja ezt Marie-Antoinette, XVI. Lajos feleségének az esete, aki „már ez új világ gyermeke: nem is akart érteni németül, a »kocsisok nyelvén«. »Je me sens française jusqu'aux ongles« – (tetőtől talpig francia vagyok) – írja 1777-ben”.⁶ S nemcsak az uralkodó családok, nemcsak az arisztokrácia, hanem a nemesség, a polgári rétegek is tudtak franciául. De nézzük a Szemere által leírt francia vélekedéseket Magyarországról.

Párizsi tartózkodása során eszébe jutott Toldy Ferenc,⁷ aki úti beszámolójában leírta, hogy egy angol klubban megkérdezték tőle: „a német nyelvnek melyik dialektusa a magyar nyelv?” Amikor Szemere olvasta a könyvét, „ártatlan fogásnak” tartotta. Párizsi élményei meggyőzték, Toldynak igaza van, s arról is, hogy „mennyire ismeretlenek vagyunk külföldön”.⁸

Amikor egy ismerős családnál ebédelt, egyik vendéglátója megjegyezte, hogy „a magyar csak egyik ágazata a német néptörzsnek, úgy különbözve, mint nálunk a provençe-i s a piccarde-i”. Egy másik szerint a magyar a szláv és a lengyel nyelv egyik dialektusa. A harmadik meggyőződéssel állította, hogy „Magyarországon

4 Ballagi 1889, 4.

5 Ballagi 1889, 11.

6 Ballagi 1889, 11.

7 Toldy Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész 1829–1830-ban járt Nyugat-Európában.

8 Szemere 1983, 220–221.

minden latinul beszél, éppúgy, mint a római nép”.⁹ Az egyik estélyen a tokaji bor volt a téma. Szemere megtudta, hogy ez a bor „csak egy hegyecskén terem, melynek 1/3-a az ausztriai, 1/3-a az orosz császáré, 1/3-a pedig a porosz királyé”. De volt, aki úgy tudta, hogy ez a bor Esterházy hercegnek terem.¹⁰

Döbbenetes élmény volt számára, amikor megtudta, hogy a legismertebb ember Sobri, a betyár. „Nincs ember Párizsban, ki nem ismerné a magyar rablót, s azt hiszik, többektől hallám, a haramia nálunk úgy terem, mint eső után a gomba” – írja. Azt is megjegyzi, hogy Sobriról az újságok, főleg a Charivari és Corsaire nevű lapok, naponta írnak „valót és költöttet, csodálatost és borzasztót”. Nevét anekdotákba építik. „Szóval, Magyarország híressé lett, fényét Sobritul kapja!!!” – írja szomorúan. „E quodlibet-kép kedvetlen érzést gerjesztett bennem. Sötét arccal fordultam el tőle; de hiában, mindig emlékezetemben van és pirulok és emésztődöm” – fejezi be a francia Magyarország-kép leírását.¹¹

Sobriról Carlowitz bárónő könyvet írt, amely 1839-ben jelent meg. Sőt, színdarabok is készültek a haramiáról.¹² Stanislas Bellanger¹³ pedig lelkesen ír „a hírhedt betyárról”, s a magyar Cartouche-nak vagy Rinaldónak nevezi. Megjegyzi, hogy kitűnő nevelésben részesült, „az ország egyik legszebb gavallérja volt”, és kilenc nyelven beszél. Úgy tudja, 1838-ban jött Párizsba, ahol gyógyszerész mesterséget tanult. Ezután másfél dollárral a zsebében New Yorkba hajózott. Dolgozott fűszeresnél, gyógyszerésznél, majd Philadelphiában nyomdásznak állt. Ezután önálló kereskedést nyitott, és vagyonra tett szert. Bellanger megjegyzi: „ma Charlstonban lakik, ahol méltán híres üzletet alapított” Itt azonban már Papp néven ismert, mert ez a családi neve.¹⁴ Sobri Jóska persze

9 Szemere 1983, 220.

10 Szemere 1983, 220.

11 Szemere 1983, 222.

12 Francia tükör, 1987, 7.

13 Eugène-Stanislas Bellanger (1814-1859), francia író. 1836-ban járt először Európa keleti felében. 1846-ban ismét Kelet-Európába ment. Az út egy részét Béctől Giurgiug a Dunán, hajón tette meg. Eljutott Konstantinápolyba, ahol a szultán is fogadta. Az volt a célja, hogy megírja az Oszmán Birodalom történetét. Ez azonban nem készült el, mert megbetegedett és fiatalon meghalt. Utazásai során Pesten is volt, ahol egy franciabarát huszártisztal ismerkedett meg, s neki köszönhetően rajzolja meg a „magyar” képét. Francia tükör, 1987, 595.

14 Bellanger 1987, In: Francia tükör, 1987, 54–55.

nem Párizsban vagy Amerikában élt, hanem a Bakony erdeiben, a Dunántúlon volt betyárvezér. A Magyar Néprajzi Lexikon szerint 1837-ben elfogták és felakasztották. Halála után izgalmas történetekben kelt életre. Bellanger is kiszínezte életét, mert a romantika korának Párizsa az egzotikus kalandokat kedvelte.

Bellanger nemcsak Sobrival foglalkozott, hanem általában a magyar emberrel. Megjegyzi rólunk, hogy „a sok idegen közt, akik a mi nagy városunkat benépesítik, a magyar mindig egyike volt a legkeresettebb vendégeknek. Magatartása kifogástalan, és szerénységével csak jósága vetekszik”. Leírja, hogy 1815-ben, amikor a szövetségesek bevonultak Párizsba, „néhány magyar ezred is volt köztük”. Az eseményről a grenoble-i Barginet urat idézi: „Azzal a tökéletes büszkeséggel vonulnak, ami e szép szláv fajt jellemzi.”¹⁵ Bosszantó, hogy Bellanger, aki a dicsérő sorokat írta, nem nézett utána származásunknak.

Bellangertől azt is megtudjuk, hogy a magyar „katonának születik és bátornak, mint ahogyan Tizián festőnek született, Haydn József muzikusnak, Michelangelo szobrásznak. [...] Hároméves korában Mozart zongorázott; hároméves korában a magyar már vívni tanul”.¹⁶ Más történeteket is elmesél, s ezek bemutatják, hogy a magyar kényes a becsületére, ugyanakkor hetyke, hetvenkedő és párbajhős. Meg pazarló. Megemlíti az Esterházyak hivalkodó pompáját. Leírja, hogy egyikük 50 ezer frankos lovat vásárolt, majd agyonlőtte. Így akarta bizonyítani angol barátjának, hogy „a magyar ember meg tudja venni a világ legdrágább ménjét, s aztán el tudja azt veszíteni szemrebbenés nélkül”.¹⁷ A magyar tehát harcias, bátor, remek párbajozó, miközben szórja a pénzt, szórja a vagyonát.

„A magyarság külföldi hírnevének fénykora a szabadságharc volt” – írja Eckhardt Sándor.¹⁸ S az a kedvező kép, amelyet Bellangernál láttunk, itt teljesedik ki. A magyar képére rokonszenves vonások rakódtak, s a francia liberális közvélemény „a magyar honvédet diadalmas harcaiban a szabadság bajnokának és bukásában a zsarnok és reakciós Ausztria áldozatának tekintette”. Ez a kép azonban csak a liberális közvéleményben jelent meg.¹⁹

15 Bellanger 1987, In: Francia tükör, 1987, 55.

16 Bellanger 1987, In: Francia tükör, 1987, 37.

17 Bellanger 1987, In: Francia tükör, 1987, 46.

18 Eckhardt 1939, In: Szegfű (szerk.) 1939, 120.

19 Eckhardt 1939, In: Szegfű (szerk.) 1939, 120.

Sötér István árnyalja az Eckhardt által bemutatott képet. Szerinte a 18. század végére Magyarország „az ismeretlenség sötétjébe bukott” Franciaországban, ennek ellenére a „szabadságharc híre nem találta készületlenül a francia közvéleményt”. Ezt az utazásoknak köszönheti, mert ezek nyitották meg a Duna vidékét előbb az angolok, majd a franciák előtt. S mit láttak nálunk? D’Haussez báró Magyarországon és Erdélyben „Húsz évszázaddal visszamaradt népet talál”. Buda tornyai alatt azt várta, hogy megjelenik az imám. A francia utazók az egzotikumot keresték, s megtalálták. „Furcsa álomszerű világ! A távoli mesés Kelet színei derengenek Buda hegyei felett; a Lánchíd közelében subás parasztlakoztak a magyarok harcához. A konzervatívok hangja pedig csak 1849-ben enyhült, amikor az osztrákok kegyetlenkedései ismertté váltak.”²⁰

A szabadságharc kezdetén még nem volt népszerű a magyar ügy, mert a párizsi lapok a szlávokkal rokonszenveztek, mivel Magyarországon a horvátok elnyomóját látták. Fordulat akkor következett be, amikor a lengyelek csatlakoztak a magyarok harcához. A konzervatívok hangja pedig csak 1849-ben enyhült, amikor az osztrákok kegyetlenkedései ismertté váltak.²¹

A magyarok nagy barátja Auguste de Gérando²² volt, aki Magyarországot második hazájának tekintette, s Michelet, francia történész szerint szerelemből lett magyarrá.²³ 1848-ban ő segítette Teleki László²⁴ párizsi kiutazását, s a francia fővárosban részt vett a Magyarországért folytatott sajtóhadjáratban, főleg a *Le National* hasábjain. Az 1848-ban megjelent munkájában (*De l’esprit publique*

20 Sötér 1941, 63–64.

21 Sötér 1941, 65.

22 Auguste-Benoit de Gérando (1819–1849), francia író, történész. Párizsban ismerkedett meg Teleki Emma grófnővel, akit 1840-ben feleségül vett. A Szatmár megyei Hosszúfalván telepedtek le. Megtanult magyarul és románul. Az MTA 1846-ban külső tagjává választotta a Magyarországot népszerűsítő munkássága miatt. Párizs és Magyarország között ingázott. Tudósításokat írt, Magyarországot bemutató könyveken dolgozott, s még egy csatában (Győr) is részt vett és megmentette a magyar zászlót. Világos után gyenge fizikai állapotban Párizsba indult, de útközben, Drezdában meghalt. *Francia tükrök*, 1987, 596–599.

23 Sötér 1941, 65.

24 A Batthyány-kormány Teleki Lászlót küldte Párizsba követnek. Teleki 1848. szeptember 8-án érkezett meg. Bastide külügyminiszter barátságosan fogadta, de hivatalosan nem ismerte el. Bécs tiltakozása kihatott a francia kormány és Teleki viszonyára. A magyar diplomata azonban jó személyes kapcsolatokat alakított ki a francia közelet képviselőivel és a sajtóval. Ormos-Majoros 1998, 101.

en Hongrie depuis la Révolution française – A magyarországi közszellemről a francia forradalom óta) Magyarországot erősnek és hatalmasnak mutatja be. S az egyetlen alkotmányos államnak Kelet-Európában. Úgy véli, Magyarország lesz az összekötő kapocs a térség elnyomott népei között. „Északon Lengyelországgal, keleten Moldvával és Havasalfölddel szövetkezve a törökországi szlávokat kivonhatná az orosz befolyás alól, és tehetetlenségre kárhozzátná Szentpétervári politikáját” – írja.²⁵

A francia romantika nagy költője Alphonse de Lamartine, Victor Hugóhoz hasonlóan, nagy hatással volt a magyar szellemi életre. Széchenyi személyesen találkozott vele. Pefőfi a „Girondiak története” című munkáját használta francia nyelvtanulásához. Lamartine a párizsi februári forradalom után külügyminiszter lett. Március 15-én 300 fős magyar küldöttség kereste fel a politikust Hugo Károly vezetésével (a hazai események híre még nem érkezett el hozzájuk). Ez a Párizsban élő magyarok delegációja volt, akik közül néhányan részt vettek a februári forradalomban. Garay Antal, a költő öccse például egy bársonydarabot szakított ki Lajos Fülöp trónjából.²⁶ Lamartine rövid beszédben üdvözölte a magyarokat. Megjegyezte, hogy átutazott Magyarországon,²⁷ így „tanúja voltam ezen nagy nemzet pásztori s egyszersmind hősi erényeinek, mely bár egy nagy szövetségi egységbe lépe, sohasem veszté el megkülönböztető jellemét ősi nemzetiségének”. Beszéde végén mondta el azokat a híres sorokat, amelyeket 1982-es magyarországi látogatásakor François Mitterand francia elnök is idézett: „Ha visszatérnek önök szép hazájukba, mondják meg annak, hogy annyi barátot számlál Franciaországban, ahány francia polgár van”.²⁸ A magyar ügy azonban a szimpátián és a menekültek befogadásán kívül más hivatalos segítséget nem kapott Párizstól. Egy francia önkéntesekből álló szabadcsapat azért részt vett a szabadságharcban. És a francia liberálisok a magyarok mellé álltak.

25 De Gérando 1987. In: Francia tükör, 1987, 73.

26 Francia tükör, 1987, 601.

27 1832–33-ban a Közel-Keletre utazott, majd Konstantinápolyból a Balkánon, Magyarországon, Ausztrián és Németországon keresztül tért vissza Franciaországba. Úti beszámolója 1835-ben jelent meg.

28 Lamartine 1987, In: Francia tükör, 1987, 74–75.

A hangulat megváltozásában szerepe volt Teleki Lászlónak, akinek az avenue des Champs-Élysée 66. szám alatt kialakított rezidenciája szinte külügyminisztériumként működött. Fegyvervásárlással foglalkozott, ő nyerte meg Henryk Dembińskit a magyar ügynek, jó kapcsolatokat épített ki Czartoryski herceggel²⁹ és a nemzetiségi ellentétek elsimításával is próbálkozott.³⁰

A párizsi hangulat pozitív megváltozásában Teleki mellett szerepe volt, a Sötér szerint „hányatott életű, kalandor-hazafi Boldényinak is”.³¹ Saját pénzen lapokat hozott létre Párizsban, s tájékoztatott a magyar eseményekről. Ő védte meg Magyarországot a nemzetiségi politikája miatti vádaktól. Ennek ellenére „Boldényit nem ismerte el a hivatalos Magyarország” – jegyzi meg Sötér.³²

A La Tribune des Peuples³³ című francia nyelvű, de lengyel alapítású napilap is foglalkozott Magyarországgal. A lapot a híres lengyel romantikus költő, Adam Mickiewicz hozta létre Párizsban, s a nemzetközi szolidaritást képviselte. 1849. április 21-i dátummal felhívást tett közzé a magyar néphez. Az írás szerzője, feltehetően Mickiewicz, patetikus stílusban biztatja a magyar forradalmárokat: „Ügyetek az évszázados osztrák elnyomás terhét nyögő népek közös szabadságának ügye lett”. Ezért „Előre! önnön magatokért, a szlávokért, a németekért, az olaszokért!” – írja. Vitéznek, vakmerőnek nevezi a magyar szabadságharcosokat, s biztatja őket: „A kezetekben van a világ jövődjője, és ha le tudjátok szüretelni a győzelem gyümölcsét, amint hogy kiérdemeltétek babérajait, diadalotok Európa szabadságának diadala lészen”.³⁴

29 Adam Jerzy Czartoryski (1770–1861) lengyel főnemes, a nemzeti függetlenség egyik vezéralakja. orosz külügyminiszter, az 1830-31-es lengyel felkelés egyik vezetője.

30 Ormos-Majoros 1998, 101–102. Sötér 1941, 65.

31 Boldényi M. József, eredeti neve Szabó Pál. Fiumei kereskedő. Indítványára kereskedelmi társaság alakult, hogy piacot keressenek a magyar áruknak. Elnöke Batthyány Lajos, igazgatója Szabó Pál, s egyik választmányi tagja Kossuth Lajos volt. A társaság veszteséges lett, Szabó külföldre szökött s Párizsban telepedett le. Itt Boldényire változtatta a nevét. Több munkája ismert: *Page de la révolution hongroise* – A magyar forradalom lapja (Paris, 1849); *La Hongrie ancienne et moderne* – A régi és a modern Magyarország (Lipscse, 1953.). /www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/b-79D0E/boldenyi-m-j-ifj-szabo-pal-7D42B/ (a letöltés időpontja: 2021. augusztus 25).

32 Sötér 1941, 65.

33 A lap 1849 márciusa és novembere között jelent meg. Liberális szerzők írták a cikkeket. A szerkesztőbizottság tagja volt Nicolae Bălcescu, Ștefan Golescu és Ion Brătianu.

34 La Tribune des Peuples 1987, In: Francia tükör, 1987, 76–79.

A bátorságot, harcra termettséget Eckhardt Sándor szerint Victor Hugo és romantikus iskolája emelte ki és a magyart a szabadság bajnokának tartotta.³⁵

Hugo 1849 októbere és 1855 októbere között számos beszédet tartott, s ezekben Magyarországra is utal. A lengyel forradalom évfordulóján tartott díszében (1852. november 20.) feltette a kérdést, hogy mit jelképeznek a forradalmár nemzetek. Lengyelország esetében a függetlenséget emelte ki, Németországnál a virtust, míg Magyarország a hősiesség jelképe.³⁶ A már száműzetésben élő író az 1853. július 26-án Jersey szigetén egy ugyancsak száműzött nő sírjánál mondott beszédében megemlíti a pesti Teleki Blanka nevét és a temesvári Maderspach Franciskáét, akik sok asszonyhoz hasonlóan Európában sokat szenvednek az önkénytől.³⁷

Victor Hugóról Irinyi Józsefnek³⁸ negatív tapasztalata volt. A híres író meggyőződéssel állította, hogy „Magyarország Auszriának Vallese, Asturiája, avagy Dauphinéja, az az, valamint a leendő angol király míg trónörökös, vallesi herceg címet visel, úgy ő szerinte a magyar királyság sem egyéb, mint az austriai Császársági trónörökösnek címje”. Irinyi az ellenvetéseivel csak annyit ért el, hogy Hugo témát váltott.³⁹

A legtöbbet emlegetett név 1848–1849 kapcsán Kossuth Lajos volt. François Poisson⁴⁰ 1851-ben verset szentelt neki és Magyarországnak. Ro-

35 Eckhardt 1939, In: Szegfű (szerk.) 1939, 121.

36 Hugo 1987. In: Francia tükör, 1987, 207.

37 Hugo 1987. In: Bajomi 1987, 208. Teleki Blankát a forradalmárok rejtegetése miatt 1851-ben elfogták, s 1853-ban tízévi várfogságra ítélték. Maderspach Franciskát a honvédség támogatása s a menekülők segítése miatt 1849. augusztus végén Rudabányán a császáriak letartóztatták és Haynau parancsára a település főterén félmeztelenre vetköztetett nőt a lakosság előtt megvesszőzték, majd börtönbe zárták.

38 Irinyi József (1822–1859), újságíró, országgyűlési képviselő 1848-ban, a vegyész Irinyi János, a gyufa feltalálójának öccse. 1842–1843-ban járt Németországban, Franciaországban és Angliában. Úti élményeit 1846-ban jelentette meg, a magyar cenzúra miatt Halléban. A szabadságharc leverése után halálra ítélték, Haynau megkegyelmezett neki.

39 Irinyi 1846, 320.

40 François Poisson (1821–?), francia önkéntes, kereskedő. A Lengyel Légio 2. zászlóaljában hadnagy rangban vett részt a magyar szabadságharcban. Az egyik leghosszabb költeményt írta a magyarokról. Bajomi 1987, 622–623. Kökény Ferenc: hatvanymuzeum.net/index.php/hirek-rendezvenyek/559-vive-la-hongrie-franciak-a-hatvani-csataban (a letöltés időpontja: 2021. augusztus 25.).

mantikus színekkel mutatja be a magyarok küzdelmét, Kossuthot pedig a „Nép arkangyalának” nevezi. A versben néhány szó, mint „Előre”, „Honvédek”, magyarul jelenik meg. Kossuth a virtus, a szellem, s hívó szavára lengyelek, „Honvédek” rohannak a szabadságért. A költő Görgey nevét is szerepelteti, akit szerinte pár aranyért megvettek, s „ki harcostársait eladta mind, halálra,/ – és szeme könnytelen maradt”. Poisson árulónak tartotta Görgeyt. Kossuthnak viszont, a „szegény száműzött”-nek a franciák kezét nyújtanak: „családunknak jöjj, légy a tagja!” – írja a költő. Kossuth 1851 őszén partra szállt Marseille-ben, a köztársaságiak pedig fényes fogadást terveztek számára Párizsban. A francia kormány azonban nem engedte, hogy Párizsba menjen, majd Le Havre-on keresztül Angliába utazzon. A partraszállás után a *L’Illustration* című képes hetilap Kossuth különszámot adott ki, mivel „neve ma minden szájon megjelenik”.⁴¹

Pierre Dupont⁴² írta meg a francia Kossuth nótát. A költemény külön füzetben is megjelent, s a kottát is közölték. Párizsba várták Kossuthot, „hisz a Diadalív alatt/ ily nemes fej még nem haladt át”. A vers refrénjében így búcsúzik a magyar forradalmár: „Még visszatérek e hazába!”/ midőn előtte állt az út–,/s hazáját utoljára látta.”⁴³

Clémence Robert⁴⁴ író nő regényének már a címében megjelenik Kossuth neve: *Kossuth ou les Hongrois* (Kossuth vagy a magyarok). A regényt a *La République* közölte folytatásokban 1850-ben. Bevezetőjében egy díszebédet mutat be, amelyet francia diákok adtak magyar egyetemistáknak a Montmartre-on. A beszélgetések során Kossuth bölcs törvényhozóként, Magyarország megtettcsüült becsületeként jelenik meg. A diákok hangsúlyozzák, hogy Franciaországot

41 Bajomi 1987. In: *Francia tükör*, 16–17. Poisson 1987, In: *Francia tükör*, 194–202. Sötér 1941, 68. Sötér szerint nem engedték Marseille-ben partra szállni Kossuthot. Tévedés. A Franciaországon Angliába való átutazást nem engedték meg.

42 Pierre Dupont (1821–1870), francia költő. Az első munkásírók egyike. 1851-ben hét évre Algériába száműzték. Hamarosan kegyelmet kapott. 1852-ben megjelent kötetét (*Chants et Chansons – Énekek és Dalok*) Baudelaire méltatta. Verseihez maga írta a dallamokat. *Francia tükör* 1987, 602–605.

43 Dupont 1987. In: *Francia tükör* 1987, 86–89.

44 Antoinette-Henriette-Clémence Robert (1797–1872), francia író nő, népszerű történelmi regények szerzője.

és Magyarországot régóta baráti szálak fűzik egymáshoz. Megjegyzik, hogy a világ két legjobb bortermő vidéke e két országban található. Magyarország pedig a világ legérdekesebb de „legkevésbé feltárt országa”.⁴⁵

Verne Gyula a Sándor Mátyás című regényében Kossuth „a nemes szívű magyar hazafi”.⁴⁶ Jules Claretie⁴⁷ Zilah herceg című írásában Kossuth a „megszállott” jelzőt kapja, Görgey pedig a „spártai katona”.⁴⁸ Mme Adam⁴⁹ levelezett Kossuth-tal, sőt Torinóban meglátogatta. 1884-ben Magyarországon is járt. Élményeiről könyvet írt *La Patrie hongroise* címmel. Párizsban magyarbarát szalont működtetett. A Janine⁵⁰ álnéven író Marie Gabrielle Philippine Guth pedig egyik magyar vonatkozású regényét, az „Éljen”-t Kossuthnak ajánlotta 1892-ben.⁵¹

Irinyi Dániel és Charles-Louis Chassin⁵² írta meg Kossuth Lajos életrajzát. Bár ezt igazán Irinyi írta, de Chassin javította a szöveget. Ez volt az első komoly munka franciául a magyar forradalomról. Hangsúlyozzák, hogy Kossuth cselekedeteinek két mozgatórugója volt: a haza- és a szabadságszeretet. „Demokrata volt, s ma is az, de tulajdonképpen nem forradalmár” – teszik hozzá. Hiányolják nála az emberismeret tudományát, s azt, hogy nem tudott szigorú lenni. S azt is, hogy „túlfűtött” lelkesedése miatt többször túllőtt a célon. Elismerik, hogy „ékesszólásban” ellenállhatatlan volt, és „azon

45 Robert 1987. In: *Francia tükör* 1987, 146.

46 Bajomi 1987. In: *Francia tükör* 1987, 17.

47 Jules Claretie (Arsène Arnaud) vagy Clarétie (1840–1913), francia író, történész. Álnevek alatt írt a lapokban (*Figaro*, *Temps*, *La Presse*, stb.). 1885-től a *Comédie-Française* igazgatója. Ismerte Zichy Mihályt, Munkácsy Mihályt. Látogatta Mme Adam magyarbarát szalonját.

48 Claretie 1987. In: *Francia tükör* 1987, 481.

49 Mme Adam, azaz Juliette Lambert (1836–1936), francia író. Mint szerkesztő jelentős. Ő indította el a *Nouvelle Revue*-t. A magyarokhoz németellenes nézetei miatt közeledett. Később csalódott, s a szlávokat támogatta. A francia-orosz szövetség híve volt. Sok magyart ismert, pl. Munkácsy Mihályt, Türr Istvánt, Szarvady Frigyeszt. Ő volt a vezetője a szegedi árvízkárosultak megsegítésére indított akciónak 1879-ben. Kérdemelte a „*Grande Française*” nevet. *Francia tükör* 1987, 661–662.

50 Janine (1846–1920), francia író. Magyarországgal foglalkozik a *Le Csikós* és az *Éljen* című regényében.

51 Bajomi 1987. In: *Francia tükör* 1987, 16–17. Sótér 1941, 70.

52 Charles-Louis Chassin (1831–1901), francia író, történész, politikus. Lelkes magyarbarát. Első történeti munkáit Magyarországnak szentelte.

legnagyobb szónokok közé tartozik, akikkel az emberiség valaha is büszkélkedhetett”.⁵³

Kossuth-tal kapcsolatban megemlítem Blaze de Bury⁵⁴ munkáját a *Revue des Deux Mondes* 1852. szeptemberi kötetéből. A szerző Görgey németül megjelent emlékiratait ismerteti, s közben bemutatja a magyar politikai viszonyokat 1848–1849-ben. Összehasonlítja Kossuth és Görgey alakját. A szerző elveti a hazaárulás vádját, nevetségesnek tartva azt. Ezt a vádat „úgy látszik, az ifjú tábornok legesküdtebb ellenségei is elvetették”. Az összehasonlításban Kossuth a „szószék bajnoka”, míg Görgey a kardé. Ez utóbbi „képviseli a prózát a költő Kossuthtal szemben”. Kossuth a politikai diktátor, aki „bőkezűségében és tékozlásában igazi magyar”. És bár megjegyzi, hogy „Kossuth ékesszóló beszéde hatástalan volt a harcmezőn”, de elismeri: „felbecsülhetetlen érdeme, hogy fel tudta tüzelni és elő tudta készíteni a katonai fegyelemre a vidéki lakosságot”. Kossuth a pénzforrások embere volt. Tudta a pénzszerzés titkát, s nála senki sem volt ügyesebb.⁵⁵

Kossuthról negatív, sőt becsmérlő vélemények is megjelentek. A *Revue des Deux Mondes* örültségnek nevezte tevékenységét.⁵⁶ A „*Le Journal des Débats* demagógnak mondja, a bonapartista *La Patrie* a „szabadságharc sarlátánjának”.⁵⁷

53 Irinyi-Chassin 1987, In: Bajomi 1987, 262–266. Az Irinyi Dániellel közösen írt *Histoire politique de la Révolution de Hongrie 1859–1860*-ban jelent meg. 1860-ban jelent meg 300 oldalas munkája Petőfiről (Alexandre Petoefi: le poète de la révolution hongroise). *Francia tükrök* 1987, 630–632.

54 Ange-Henri-Castil Blaze, baron de Bury (1813–1888), francia író, költő, zeneszerző, diplomata. Követ volt Weimarban, Dániában, Hessen-Darmstadtban. Német írókat mutatott be írásaiban, köztük Goethét és barátnőit. Magyarországról a Görgey emlékiratait bemutató munkája mellett egy másik írása is megjelent: *Deux visites royales en Hongrie: Marie-Thérèse en 1741; l'empereur François-Joseph en 1865* (Két királyi látogatás Magyarországon: Mária Terézia 1741-ben és Ferenc József császár 1865-ben). *Francia tükrök* 1987, 626–627.

55 De Bury 1987. In: *Francia tükrök* 1987, 219–232.

56 Kovács Endre: A magyar szabadságharc a francia sajtóban. *Történelmi Szemle*, 1973 (16), 76–109. Különösen a 95–105. oldalak.

57 Bajomi 1987. In: *Francia tükrök* 1987, 17.

A *Le Corsaire*⁵⁸ különösen keményen bírálta őt és Magyarországot.⁵⁹ A cikk a szabadságharc bukása után jelent meg a szerző megjelölése nélkül. Amikor Magyarországot mondunk – jegyzi meg a lap, a Kossuth pártot kell alatta érteni, egy olyan örült pártot, amely a szakadékba vitte az országot. S bár a párizsi újságok magyar nemzetéről írnak, a *Le Corsaire* szerint nem az, mert Magyarország nem adott nagy embereket a világnak, csak ökröket és a tokaji bort. A magyar függetlenséget demokratikus utópiának tartja, amely Kossuth közép-szerű fejből pattant ki. Magyarország a lap szerint nem tud meglenni Ausztria nélkül. Kossuthot gyerekek tartja a politikában. A magyar nyelv egy barbár és vidékies dialektus, amely nem teremtett nagy írókat. A választékos magyar németül ír és gondolkodik. Elismeri, hogy Kossuth gyűjtőhangú beszédeket tartott, de megdöbbenőnek tartja a véleményét, miszerint a fejlődés Pestről jön, s az új emberiség bölcsője Magyarország lesz. Azért döbben meg a lap, mert a magyar csak akkor valaki, ha németül vagy franciául beszél. A magyar nemzet a középkor emlékét idézi. Az alkotmányos Ausztria fontosabb az emberiségnek, mint Kossuth diktatúrája.

Források hiányában nehéz eldönteni, hogy minek köszönhető ez a kemény vélemény. Talán annak, hogy a lap konzervatív lett? Vagy Bécs keze volt benne?

Eckhardt ír arról, hogy a barokk-korban jelenik meg a német polgár magyar gyűlölete, s arról írtak, hogy a magyar képtelen a műveltségre. Megemlíti Hoffmann Lipót Alajost, akit Bécsből helyeztek a pesti egyetemi könyvtárba és II. Lipótnak kémkedett. És írt, arról például, hogy a magyaroknál a tudatlanság nemzeti erény s a németek teremtettek művelt országot a szittyák földjéből.⁶⁰ Mintha ezek a gondolatok köszönnének vissza a *Le Corsaire*-ben. Hozzáteszem, a 19. században a magyar hírek német közvetítéssel jutottak a franciákhoz.

58 A *Le Corsaire* című lapot 1823-ban alapították, s a liberális ellenzék újságja volt a Júliusi Monarchia alatt. 1848-tól konzervatív, 1858-ban szűnt meg.

59 *Erreurs de la Presse française au sujet de la Hongrie* (A francia sajtó tévedései Magyarországgal kapcsolatban). *Le Corsaire*, 1849. szeptember 7. 1–3.

60 Eckhardt 1939. In: Szegfű (szerk.) 1939, 103–105.

Kossuth mellett a másik legismertebb név Petőfi Sándor. A Kossuthtal is levelező Taillandier⁶¹ a *Revue des Deux Mondes* hasábjain mutatja be Petőfit 1860-ban. „... a magyar föld egyik legnagyobb dicsősége, a nép szeretett dalnoka, nemzeti költő” – írja róla, s közben megismerjük a segesvári csatát, ahol a költő eltűnt. Megjegyzi, hogy „Goethe, ki oly értő és világos tanulmányokat szentelt a jenai irodalmi lapokban a kelet-európai népköltészetnek, nem tudta, hogy a magyar Dunának éppúgy megvannak a maga költői, mint a szláv és román Dunának”. Petőfi szerinte „a szerelem, a haza és a szabadság dalnoka volt: ott a helye a XIX. századi ihletett líra mesterei közt”. Taillandier Petőfi-kultuszt teremtett Franciaországban. Magyarul nem tudott, ezért német fordítások alapján dolgozott, s a kiváló alkotásnak tartott János vitézt is így ismerte meg. A kiegészítés után elpártolt a magyaroktól, s a szlávokhoz húzott. Nehezményezte, hogy Arany János cseh vitézt tett meg Toldi ellenfelének.⁶²

Az egyik leglelkesebb magyarbarát François Coppée volt, aki a „Petőfihez” című költemény szerzője. 1885-ben egy küldöttséggel Magyarországon járt, és megkoszorúzták a Petőfi szobrot. Coppée pedig elszavalta a versét, ahol Petőfi a „költő-katona” a „szerelem és szabadság dalnoka”. S még azt írja róla: „ily hősi, szép halált ki halt rajtad kívül?”⁶³ A verset annak ellenére, hogy a két nép közti barátság jelképének is tekinthetjük, a kortársak közül többen, magyarok, franciák, bírálták. Nem méltó annak emlékére, „aki Attila unokája volt” – írta az egyik francia kritikus.⁶⁴

Coppée, mint jeleztem, 1885-ben francia küldöttséggel volt Magyarországon. Ez az év az 1879 és 1889 közti aranykorhoz tartozik a francia–magyar baráti kapcsolatok történetében. Delegációk látogattak egymáshoz. Az első 1883-ban volt, amikor 142 tagú magyar csoport ment Párizsba Pulszky Ferenc vezetésével. A küldöttség kiutazását Mme Adam, s azok a franciák tették lehetővé, akik segítették a szegedi árvízkárosultakat. A küldöttség vezetőségét Ju-

61 Saint-René Taillandier (1817–1879), francia író. Edgar Quinet-nek köszönhetően foglalkozott a magyar irodalommal. Teleki Lászlóról, Széchenyi Istvánról tanulmányt írt. *Francia tükör* 1987, 637–638.

62 Taillandier 1987. In: *Francia tükör* 1987, 294–298, 636–638.

63 Coppée 1987. In: *Francia tükör* 1987, 401–402.

64 *Francia tükör* 1987, 646–648.

les Grévy köztársasági elnök és Jules Ferry kormányfő is fogadta. A látogatást a franciák 1885-ben viszonzták és Lesseps Ferdinánd vezetésével több mint harminc közéleti személyiség érkezett Budapestre az Országos Kiállításra.⁶⁵ A küldöttséget Jókai Mór köszöntötte. Tartózkodásuk két hete alatt a franciák 19 díszében vettek részt, elhangzott 233 ünnepi beszéd. A falvakban lovas bandériumok fogadták őket, s „a szállodák, a vármegyeházák termeiben mindig ugyanazok a bőséges fogások, ugyanazok a nehéz italok alatt roskad az asztal” – írja Sótér. Ilyen vendéglátás után a franciák „igazat adhattak Tissot-nak bor, paripa és szépasszony élvezeg magyar hármasságát illetően”. Magyarországról pedig a megjelent írások olyan képet rajzoltak, ahol a „Rákóczi induló hangjai mellett hálnak meg a hősök, miután hatalmas vagyonukat mesés dáridókon eldorbézolták. Cigányok Magyarországá ez: Rigó Jancsi és Chimay hercegnő⁶⁶ regényes szerelme betetőzi és egyben igazolja a legendát” – teszi hozzá Sótér.⁶⁷ A párizsi sajtóban pedig sorra jelentek meg cikkek a magyar-francia barátságról. A látogatással kapcsolatban Bajomi a *Le Figaro* bécsi tudósítóját idézi: „A magyarok, miközben Franciaországot ünneplik, Németországgal tárgyalnak, s a Marseillaise-t énekelve fogják megszerkeszteni az osztrák–német szövetség paragrafusait”. Bajomi megjegyzi, hogy Andrassy Franciaországgal is köthetett volna szövetséget, de „a magyar vezetés inkább a német szövetséget választotta”.⁶⁸ Bajominak nincsen igaza. Nem volt választási lehetősége se a közös külügyminiszternek, se a magyar vezetésnek. Ez utóbbinak egyáltalán nem volt, mivel magyar külpolitika nem létezett. De maradjunk az aranykornál. A harmadik küldöttséget a magyarok adták, s 1889-ben 850 tagú delegáció utazott a párizsi világkiállításra a francia forradalom századik évfordulója alkalmából.

65 Bajomi 1987. In: *Francia tükör 1987*, 20–21.

66 Chimay hercegnő eredeti nevén Clara Ward (1873–1916) egy amerikai nagyvállalkozó lánya, aki férjhez ment a belga Marie Joseph Anatole Élie de Riquet et de Caraman-Chimay hercegéhez (1858–1937). Kevéssel második gyermekük születése után a házaspár vacsorázni ment 1896. november elején egy párizsi étterembe, ahol a hercegné azonnal beleszeretett a primásba, Rigó Jancsiba (1858–1927). A hercegi házasság felbontása után az új pár házassága sem tartott sokáig.

67 Sótér 1941, 72–73.

68 Bajomi 1987. In: *Francia tükör 1987*, 20–21.

Három delegáció tíz év alatt. Ezek után azt gondolhatnánk, hogy a magyar név és Magyarország ismert lett a franciáknál. A Vasárnapi Újság azonban már a franciák magyarországi látogatása után megdöbbentő megállapítást tett: „a nagy francia közönség előtt mi jóformán nem is létezőnk.”⁶⁹ A helyzet 1889 után sem lett jobb. Hiába koncertezett Párizsban Liszt, hiába élt ott Munkácsy, s még sorolhatnám a neveket. Bajomi így vonja meg a mérleget: „az átlagfrancia csak a csikósromantikáig jutott el, ha egyáltalán eljutott, mert a franciák többsége meg sem különböztette a magyart az osztráktól”. Ennek alátámasztására Raoul Chélard-⁷⁰ idézi, aki az 1891-ben megjelent *La Hongrie contemporaine* (A mai Magyarország) című könyvében írja: „A franciák nagy tömegei szemében Magyarország még ma is Ausztria tartománya, melynek ügyeit Bécsben intézik, nem pedig Budapesten.”⁷¹ Megjegyzi, hogy az európai országok közül Magyarország a legkevésbé ismert Franciaországban. Pedig ez az ország független nagyhatalom volt 1526 előtt. Utána a török, majd az osztrák birodalom provinciája lett. A kiegyezés után az ország talpra állt, és látványosan fejlődött.⁷²

Meglepő Chélard megjegyzése, miszerint Magyarországot ismerték a legkevésbé. Mégpedig azért, mert alig pár év telt el az aranykor és Chélard könyvének publikálása között. Az 1879 és 1889 közti években pedig bőséges információk jelentek meg Magyarországról. 1880-ban publikálták Victor Tissot⁷³ *Voyage au pays des Tziganes* (Utazás a cigányok országában) című könyvét, amely több ezer példányban jelent meg, s nemcsak Franciaországban, hanem Angliában és Németországban is. Eckhardt „hírhedt”-nek nevezi a könyvet, bár megjegyzi, hogy a „Lenau-Liszt féle cigányromantika hatása alatt áll”.⁷⁴

Nikolaus Lenau, ez a „*deutschungar*”,⁷⁵ de németül író költő, gyerekkorában, Tokajban fedezte fel a magyar pusztát, a népdalokat, a mulatozó parasztokat, s a vad cigányzenére táncoló huszárokat. A cigány „romantikus hőssé nő”

69 Bajomi 1987. In: Francia tükör 1987, 22–23.

70 Raoul Chélard (1857–1939), francia író, diplomata.

71 Bajomi 1987, In: Francia tükör 1987, 23.

72 Majoros 2008, 18. Majoros 2019, 14.

73 Victor Tissot (1845–1917), svájci és francia író. Utazásairól népszerű könyveket írt.

74 Eckhardt 1939, In: Szegfű (szerk.) 1939, 124.

75 A kifejezést Eckhardt használja. Eckhardt 1939. In: Szekfű (szerk.) 1939, 113.

verseiben. S bár Lenau tudta, hogy „a cigány és a magyar nem ugyanaz, de aki őt olvassa, legfeljebb azt hiszi, hogy a cigány afféle muzsikus magyar, kiben a tüzes, zenés magyar lélek a legtökéletesebben jut kifejezésre” – írja Eckhardt. Hozzáteszi: „Lenau ábrázolása kétségtelenül szimpatikus”, mégis hamis. Lenau Liszt Ferencet is befolyásolta, és a cigány lett „a romantika legdédelgetettebb és bizonyos fokig legtökéletesebb szimbóluma”.⁷⁶ Tissot persze nem magyarázza meg, mitől „cigány” Magyarország. Az 1882-ben újra és illusztráltan megjelenő könyvének azonban már más címet adott: *La Hongrie – de l’Adriatique au Danube* (Magyarország az Adriától a Dunáig).

Nagy vihart kavart munkájáról meg kell jegyeznem, részletesen bemutatja Horvátországot majd Magyarországot. Balatonfüreden Jókait is meglátogatta. Ír a betyárokról, s egyikük, akivel szóba elegyedett, elmondta, hogy azért lett betyár, mert el akarták vinni katonának. Leírja, hogy a hosszú téli esték meséi a betyárokról szólnak. S amikor Tissot kinézett szobája ablakán, a napsütés hatására felszálló ködön át meglátta a hatalmas és határtalan pusztát. Az egyik fejezetben leírja a cigányok szokásait, nyelvüket, s azt, hogy a nyarat erdőkben, a pusztában töltik. És bemutatja a pesti éjszakát, a pesti alvilágot.⁷⁷ Tissot-t nem a kulturális nevezetességek érdekelték, hanem a pletyka szintű apró történetek, amelyek olvasókat szerezhetnek könyvének. Történetei az egzotikumot sugallják egy olyan országról, „amelynek lakói törökkel keresztezett gascogne-iak” – írja Bajomi.⁷⁸

Mme Adam 1884-ben megjelent könyvének (*La Patrie hongroise*) egyik fejezetében bemutatja Jókai Mórt, Pulszky Ferencet, Gyulai Pált és Liszt Ferencet. S közben Magyarországról informálja olvasóit. Megjegyzi, hogy jó a közoktatás és még a parasztok többsége is tud olvasni.⁷⁹ Ez minden bizonnyal tévedés, de jól mutat a romantikus Magyarország-képben.

Mme Adam bár régi magyar barátaival megőrizte a jó kapcsolatot, a század végén már a szlávokat támogatta. Ugyanezt láttuk Taillandier esetében is.

76 Eckhardt 1939, In: Szegfű (szerk.) 1939, 113–117.

77 Tissot 1880, 234–237.

78 Francia tükör 1987, 658.

79 Adam 1987. In: Francia tükör 1987, 518–535.

1848-ban pedig a párizsi lapok először a szlávokkal rokonszenveztek. Catherine Horel a magyarországi francia utazókról szóló könyvében⁸⁰ szintén megjegyzi, hogy a 19. század végén „a francia magyarbarátok száma egyre kevesebb”. Mivel magyarázható, hogy a franciák elpártoltak a magyaroktól?

Az 1890-es évek elején jött létre a francia–orosz szövetség, s ez a szláv vonalat erősítette, amely mindig is jelen volt a francia politikában, főleg a lengyel emigrációnak köszönhetően. A század közepén pedig megjelent az elnyomott népek felszabadításának a programja, elsősorban Louis Bonaparte-nál az 1848-as elnökválasztás idején. S amikor ő elnök, majd császár lett, az elnyomott népek felszabadítása részévé vált külpolitikájának. S ez nem tűnt el a III. Köztársaság idején sem: az ellenzék törekvései között is ott látjuk: azt szorgalmazták, hogy Franciaország álljon az elnyomott kis nemzetek élére. Ez pedig megerősítette a franciaországi szláv lobbist, amelynek a törekvései egybeestek a francia külpolitika céljaival, főleg az Osztrák–Magyar Monarchia, s ezen belül Magyarország ellen az első világháború végén.⁸¹ Horel a könyvében magyar lobbyról is ír, ez azonban inkább baráti csoportosulás volt Mme Adam körül, komoly politikai célok nélkül.

Összegzés

A 19. század során sok információ jelent meg Magyarországról. Különösen az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc időszakában, valamint az 1879 és az 1889 közötti tíz évben, amikor nemcsak a sajtó vagy a könyvek foglalkoztak Magyarországgal, hanem népes küldöttségek is meglátogatták egymás országát. S a kilencvenes évek elején kezdődik egy új szakasz. Raoul Chélard jelzi könyve előszavában, hogy Magyarországról több információ fog megjelenni a jövőben. Magyarországgal azonban az említett szakaszok előtt, között és után is foglalkoztak. Néhány példa: I. Napóleon levelezésében az 1809-es évben Ma-

80 Horel 2004, 146–147.

81 Majoros 2008, 25–26. Majoros 2015, 399–400.

gyarország nevét a kereső 106 alkalommal dobja ki.⁸² Igaz, ebben az évben volt a wagrami ütközet, s Napóleon Bécset is elfoglalta. A császárság lapja, a *Journal de l'Empire*⁸³ 1809. június 16.-ai számában ugyancsak megemlíti Magyarország nevét. A *Le Gaulois*⁸⁴ 1868. szeptember 14.-ei száma második oldalán egy címés hír arról tudósít, hogy Klapka tábornok Párizsban van, s ő felügyeli a magyar hadseregnek szánt uniformisok gyártását, szállítását. Említhetem a csehek barátját, Louis Léger professzort, aki 1864-ben járt először Csehországban, s azt a véleményét fogalmazta meg, hogy a Habsburgok monarchiája a németek és a magyarok egoizmusának van kiszolgáltatva.⁸⁵ Az *Osztrák–Magyar Monarchiáról* 1879-ben megjelent könyvében azonban korrektül mutatja be a magyar történelmet. Igaz, megjegyzi, hogy a modern Magyarország történetében két tendenciát lehet megkülönböztetni. Van egy hazafias szellem, amely áldozatok árán is elismerteti a nemzeti és történelmi jogokat. A másik oldal viszont az elvakult egoizmus, mert amit magának követel, azt nem ismeri el az ország többi népe számára.⁸⁶ S hogy ezek után a Vasárnapi Újság miért írhatta 1885-ben, hogy „a nagy francia közönség előtt mi jóformán nem is létezőnk”, nehéz válaszolni erre. Az átlag francia a sok információ ellenére sem tudott sokat Magyarországról. Napjainkban sem tud. Azért, mert az átlag ilyen. Egy nagyhatalom, mint a 19. századi Franciaország, vagy általában a nagyhatalom átlagpolgára különösen ilyen. És mit lehet tenni ez ellen? Bél Mátyás szerint ismeretlenségünk okai a hazai tudomány színvonalában, hiányos voltában keresendők.⁸⁷ Irinyi József pedig így fogalmazott: „nem annyira a külföld, mint mi magunk vagyunk okai, hogy nem ismertetünk, és nem becsültetünk”.⁸⁸

82 Napóleon Ier 1866.

83 A lapot 1789-ben alapították. A nemzetgyűlés vitáiról tudósított. 1805-ben kapta meg a *Journal de l'Empire* nevet. 1814-ben a *Journal des Débats politique et littéraire* nevet veszi fel. A száz nap alatt ismét *Journal de l'Empire* a neve, 1815-től 1944-ig pedig újra *Journal des Débats*.

84 A lapot 1868-ban alapították. A III. Köztársaság idején boulangista és Dreyfus-ellenes. 1929-ben szűnik meg.

85 Romsics 1996, 11–33.

86 Léger 1879, 498–499.

87 Zombori 1984, 122.

88 Irinyi 1846, 322.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Adam 1987.** Madame Adam: A nagy magyarok. In: *Francia tükrök. Válogatás a 19. század magyar vonatkozású francia irodalmából.* A kötet anyagát felkuttatta, egybeszerkesztette, a fordítást ellenőrizte, az elő- és utószót, valamint a jegyzeteket írta: Bajomi Lázár Endre. (a továbbiakban: Szerkesztette: Bajomi Lázár Endre). Budapest, 1987. 518-535.
- Bajomi 1987.** Bajomi Lázár Endre (szerk.): Előszó. In: *Francia tükrök. Válogatás a 19. század magyar vonatkozású francia irodalmából.* Bajomi Lázár Endre. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987. 5–28.
- Ballagi 1889.** Ballagi Aladár: *Franciaország hatása Európa művelődésére.* Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1889. A Zemplénmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet Kiadványa.
- Bellanger 1987.** Stanislas Bellanger: A Magyar. In: *Bajomi 1987.* 36–56.
- Claretie 1987.** Jules Claretie: Zilah herceg. In: *Bajomi 1987.* 477–490.
- Coppée 1987.** François Coppée: Petőfihez. In: *Bajomi 1987.* 401–402.
- De Bury 1987.** H. Blaze de Bury: Görgey Artúr. In: *Bajomi 1987.* 219–235.
- Dupont 1987.** Pierre Dupont: „Kossuth nótája” In: *Bajomi 1987.* 86–89.
- Eckhardt 1939.** Eckhardt Sándor: A magyarság külföldi arcképe. In: Szekfű Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1939. 87–136.
- Horel 2004.** Catherine Horel: *De l'exotisme à la modernité: un siècle de voyage français en Hongrie (1818–1910).* ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2004.
- Hugo 1987.** Victor Hugo: Magyarországot szemfedő takarja. In: *Bajomi 1987.* 206–218.
- Irinyi 1846.** Irinyi József: *Német, francia-, és angolországi Úti jegyzetek.* 2. rész. Nyomatott Hálában, Heynemann Eduárd betűivel, 1846.
- Irinyi-Chassin 1987.** Irinyi Dániel – Charles-Louis Chassin: A kormányzó. In: *Bajomi 1987.* 260–268.
- Journal de l'Empire 1809** *Journal de l'Empire* 1809. június 16. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb39294634r/date> (letöltés időpontja: 2021. augusztus 5.).

- Kökény Ferenc 2019.** Kökény Ferenc: *Vive la Hongrie – franciák a hatvani csatában.* – hatvanymuzeum.net/index.php/hirek-rendezvenyek/559-vive-la-hongrie-franciak-a-hatvani-csataban (a letöltés ideje: 2021. augusztus 25.).
- La Tribunes des Peuples 1987.** Testvéri felhívás, La Tribune des Peuples. In: *Bajomi 1987, 76–79.*
- Lamartine 1987.** Alphonse de Lamartine: Beszéd a magyarokhoz. In: *Bajomi 1987, 74–75.*
- Le Corsaire 1849.** *Erreurs de la Presse française au sujet de la Hongrie.* (A francia sajtó tévedései Magyarországgal kapcsolatban). 1849. szeptember 7. 1–3. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb34448436g/date> (letöltés időpontja: 2021. augusztus 5.).
- Le Gaulois 1868.** szeptember 14. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32779904b/date> (a letöltés ideje: 2021. július 20.)
- Léger 1879.** Louis Léger: *Histoire de l’Autriche – Hongrie depuis les origines jusqu’ à l’année 1878.* Hachette, Paris, 1879.
- Majoros 2008.** Majoros István: *A francia külpolitikai gondolkodás magyarság képe a századelőtől Trianonig.* Limes, 17–28.
- Majoros 2015.** Istvan Majoros: Coupable ou victime? Quelques remarques sur la politique étrangère de Napoléon III. In: *Un historien du politique. Mélanges en l’honneur de Bernard Lachaise.* Sous la direction de François Audi-gier et Sébastien-Yves Laurent. Riveneuve éditions, Paris, 2015. 397–405.
- Majoros 2019.** Majoros István: *Franciák a 20. századi Közép- és Kelet-Európában. Tanulmányok.* Underground Kiadó, Budapest, 2019. 11–34.
- Napoléon Ier 1866.** *Correspondance de Napoléon Ier* publiée par ordre de l’empereur Napoléon III. Tome dix-neuvième, Henri Plon, Paris, 1866.
- Ormos-Majoros 1998.** Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás 1814–1945.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- Poisson 1987.** François Poisson: Republikánus vendégbarátság. In: *Bajomi 1987, 194–202.*
- Robert 1987.** Clémence Robert: Magyar-francia díszebéd a Montmartre-on. In: *Bajomi 1987, 130–154.*

- Romsics 1996.** Romsics Ignác: Détruire ou reconstruire l'Autriche-Hongrie? Franciaország dunai politikájának dilemmája a XX. század elején. In: Romsics Ignác: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*, Osiris, Budapest 1996.
- Sötér 1941.** Sötér István: *Francia-magyar művelődési kapcsolatok*. Magyar Szemle Társaság, 1941.
- Sötér 1983.** Sötér István: Értelmes utazás. In: *Szemere* 1983. 469-480.
- Szemere 1983.** Szemere Bertalan: *Utazás külföldön. Válogatás Szemere Bertalan nyugat-európai naplójából*. Válogatta, szerkesztette, sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a szerkesztői utószót írta: Steinert Ágota. Helikon, Budapest, 1983.
- Taillandier 1987.** Saint-René Taillandier: Petőfi Sándor. In: *Bajomi 1987*, 291–299.
- Tissot 1880.** Victor Tissot: *Voyage au pays des Tziganes*. (La Hongrie inconnue), E. Dentu, éditeur, Paris, 1880.
- Zombori 1984.** Zombori István: Bél Mátyás és a Notitia Hungariae. In: Bél Mátyás: *Csongrád és Csanád megye leírása*. Ford. Lakatos Pál, Téglássy Imre, Sajtó alá rendezte, tanulmány, jegyzetek Zombori István. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1980–81/2. Szeged, 1984. 113–162.

The 19th century image of Hungary and the Hungarians in France

ABSTRACT: The study first presents Bertalan Szemere's guidebook, from which we find out how the foreigner saw Hungary in the 1830s. Szemere was shocked to see how little the French knew about his homeland and that little was wrong. The author then uses newspaper articles, novels, poems and historical works to present the French image of Hungary in different periods of the 19th century. Most of the information about Hungary was published in connection with the revolution and the war of independence of 1848-1849 and the Hungarian cause was supported by the French liberals. Much has been written about Lajos Kossuth and Sándor Petőfi. The study also presents negative views, especially the opinion of *Le Corsaire*. In author's opinion the hatred of the Germans towards the Hungarians is reflected in the newspaper. The study then presents the golden age of Hungarian-French relations in the ten years between 1879 and 1889. There was a French delegation in Hungary and two Hungarian delegations visited France. Books and articles about Hungarians have been published, which show the influence of gypsy romance. The author explains why the Hungarian-friendly French distance themselves from us and why they sympathize with the Slavs. In conclusion, the study finds that a lot of information about Hungary appeared in France in the 19th century, but the average French knows little about us. The reasons for our ignorance are to be found in ourselves in France and abroad.

KEYWORDS: image research, Bertalan Szemere, Sobri the outlaw, *Le Corsaire*, Lajos Kossuth, Sándor Petőfi, gypsy romance, golden age, Mme Adam, Coppé, Tissot, Nikolaus Lenau, Ferenc Liszt, the Slavs.

L'Image de la Hongrie et des Hongrois en France au XIXe siècle

RÉSUMÉ : L'étude présente d'abord le guide de voyage de Bertalan Szemere, et on apprend comment l'étranger voyait la Hongrie dans les années 30. Szemere a été choqué de voir à quel point les Français savaient peu de choses sur sa patrie et cette petite chose n'allait pas. L'auteur utilise ensuite des articles de journaux, des romans, des poèmes et des ouvrages historiques pour présenter l'image des Français sur la Hongrie à différentes périodes du XIXe siècle. La plupart des informations était publiée sur la Hongrie à propos de la révolution et de la guerre d'indépendance en 1848-1849 et la cause hongroise était soutenue par des libéraux français. On a beaucoup écrit sur Lajos Kossuth et Sándor Petőfi. L'étude présente également des avis négatifs, notamment l'avis de *Le Corsaire*. Selon l'auteur on voit les réflexions de la haine des Allemands envers les Hongrois dans ce journal. L'étude présente ensuite l'âge d'or des relations franco-hongroise dans les dix années entre 1879 et 1889. Il y avait une délégation française en Hongrie et deux délégations hongroise en France. Des livres et des articles sur la Hongrie ont été publiés montrant l'influence du romantisme tzigane. L'auteur explique pourquoi les Français amis des Hongrois s'éloignent de nous et sympathisent avec les Slaves. En conclusion, l'étude constate qu'en France on a publié beaucoup d'information sur la Hongrie au 19ème siècle, pourtant le français moyen en savait peu de choses sur nous. Nous devons chercher les raisons de notre ignorance en France et à l'étranger en nous-même.

MOTS-CLÉS : recherche d'images, Bertalan Szemere, Sobri le brigand, Le Corsaire, Lajos Kossuth, Sándor Petőfi, romantisme tzigane, l'âge d'or, Mme Adam, Coppé, Tissot, Nikolaus Lenau, Ferenc Liszt, les Slaves.

